

УДК 631.53.01

Г. І. МАМЕНЬКО, завідувач сектора насінництва

Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН

вул. Грушевського, 5, с. Оброшино Пустомитівського р-ну Львівської обл.,
81115, e-mail: d_stancija@mail.lviv.ua

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАСІННИЦТВА БАГАТОРІЧНИХ ТРАВ В УМОВАХ ПЕРЕДКАРПАТТЯ

Подано основні напрями роботи в насінництві багаторічних трав. Наведено результати власних досліджень. Особливу увагу приділено взаємозв'язку важливих ланок системи насінництва. Описано етапи розмноження сортів багаторічних трав і особливості агротехніки.

Ключові слова: багаторічні бобові та злакові трави, сорт, продуктивність, насінництво.

Вступ. У сучасних кризових умовах економіки АПК (нестача мінеральних добрив, пального та інших матеріалів) площі насінницьких посівів багаторічних трав різко скоротилися, знизилася їх продуктивність. Тому налагодження насінництва лучних трав має важливе народногосподарське значення.

Вирішальну роль у відновленні цієї галузі сільськогосподарського виробництва має відігравати впровадження у виробництво високопродуктивних сортів та інтенсивних технологій їх вирощування, щоб більшість господарств зони незалежно від типу й організаційно-правової форми висівали таку кількість насіння багаторічних трав, яка б забезпечувала їх потреби [3–6].

Значну роботу в цьому напрямі проводить сектор насінництва ІСГКР НААН.

© Маменько Г. І., 2016

Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. 2016. Вип. 60.

Сортові ресурси кормових культур представлені 416 сортами і гібридами 73 видів, занесених до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні в 2016 р. З них найбільшу частку (60 %) складають багаторічні бобові і злакові трави. Переважна кількість сортів (61 %) створена селекціонерами України, що свідчить про високу конкурентоспроможність вітчизняної селекції (табл. 1) [1].

1. Сорти багаторічних трав, включені до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні (станом на 01.03.2016 р.)

Культура	Всього	Зокрема	
		вітчизняної селекції	%
Конюшина лучна	25	20	80
Конюшина повзуча	6	3	50
Конюшина гібридна	3	3	100
Грястиця збірна	12	9	75
Тимофіївка лучна	9	5	56
Пажитниця багаторічна	31	14	45
Костриця червона	24	9	38
Костриця очеретяна	11	5	46
Всього	121		

Матеріали і методи. В Інституті сільського господарства Карпатського регіону НААН створено низку сортів лучних багаторічних трав, які добре пристосовані до місцевих ґрунтово-кліматичних умов і порівняно з іншими сортами здатні давати вищий урожай насіння та кормової маси, зокрема: пажитниці багаторічної - сорт Дрогобицький 2, Дрогобицький 16 і Осип, грястиці збірної – сорт Дрогобичанка і Марічка, тимофіївки лучної - сорт Підгірянка, костриці червоної - сорт Говерла, костриці очеретяної - сорт Смерічка, конюшини лучної – сорт Передкарпатська 6 і Трускавчанка, конюшини повзучої - сорт Лішнянська і Східничанка, конюшини гібридної - сорт Придністровська, мітлиці велетенської - сорт Галичанка.

Слід зважити на те, що природно-кліматичні умови Західного регіону України є цілком сприятливими для вирощування насіння багаторічних бобово-злакових трав. Період середньодобової температури понад 10 °С триває 115–160 діб. Сума активних температур залежно від рельєфу за цей період коливається в межах 1600–2350 °С.

Розмноження згаданих вище сортів багаторічних трав проводять на дослідному полі Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН (с. Лішня Дрогобицького р-ну Львівської обл.).

Ґрунт – типовий для цього регіону осушений гончарним дренажем дерново-середньопідзолистий поверхнево оглешений середньокислий суглинковий утворений на делювіальних відкладах. Він характеризується такими агрохімічними показниками: вміст гумусу - 1,22–1,88 %, рН сольової витяжки - 4,6, гідролітична кислотність - 4,23, Нг (сума ввібраних основ) - 11,8 мг-екв. на 100 г ґрунту, рухомих форм фосфору - 11,8 мг, калію - 8,2 мг, азоту - 10,8 мг на 100 г ґрунту.

Результати та обговорення. Система насінництва багаторічних трав складається з двох ланок, де науково-дослідні установи - ориґінатори сортів вирощують добазове та базове насіння. Господарства, агрофірми, які мають ліцензійні угоди, висівають насіння наступних репродукцій.

Сектор насінництва вирощує багаторічні трави за такою схемою:

- розсадник збереження сорту;
- розсадник попереднього розмноження;
- супереліта;
- еліта.

Основні завдання галузі насінництва:

а) повне забезпечення виробників товарної продукції насінням рекомендованих сортів;

б) прискорене впровадження у виробництво нових сортів;

в) збереження сортових властивостей в процесі подальшого розмноження;

г) вирощування конкурентоспроможної продукції для ринку насіння;

д) виробництво високоякісного насіння багаторічних бобових і злакових трав, які забезпечують високий вихід кормових одиниць і перетравного протеїну з 1 га.

Виходячи із об'ємних завдань, насінництво потребує особливої уваги, чіткої організованості, наявності матеріально-технічної бази, трудових ресурсів, правової регламентації.

Первинні ланки складаються із двох розсадників: розсадник збереження сорту та розсадник розмноження.

Вихідний матеріал для закладки розсадника збереження сорту відбирають з кращих травостоїв супереліти та еліти сорту рівних років життя, вирощених в різних умовах.

При сортозбереженні важливе значення мають заходи, спрямовані на підтримку господарсько цінних властивостей сорту, враховуючи агроекологічні принципи виробництва насіння, ефективного використання системи удобрення та захисту рослин, за яких можна одержати найвищий коефіцієнт розмноження, вихід кондиційного насіння та найкращі якісні показники [2].

Насіння, одержане із розсадника збереження сорту, висівають в розсадник розмноження.

Вирощування супереліти та еліти сортів, занесених до Державного реєстру сортів рослин України, здійснюють дослідні елітно-насінницькі господарства.

Подальша насінницька робота має забезпечити швидке розмноження еліти та супереліти. Протягом вегетації слід своєчасно проводити ретельний догляд за рослинами, боротьбу з бур'янами, хворобами та шкідниками, видову та сортову прополку.

Чистосортність посівів перевіряють шляхом польової апробації.

Важлива роль у досягненні потрібної врожайності та якості насіння відводиться дотриманню високої технологічної дисципліни при проведенні сортових та видових прополк, застосуванню комплексу агротехнічних прийомів, а також забезпеченню добривами, засобами захисту рослин, десикантами, матеріально-технічною базою.

Збереженням ознак і властивостей сортів багаторічних трав кормового призначення займаються, головним чином, у розсадниках збереження і розсадниках попереднього розмноження. Наступні дві ланки – супереліта, еліта – слугують в основному для збільшення кількості насіння високих сортових і посівних якостей.

Як правило, для сівби беруть насіння попереднього року. Проте у випадках, коли насіння не вистачає і закладання насінників може затриматися, використовують свіжозібране насіння. Згідно з літературними даними і нашими дослідженнями, відомо, що відразу після збирання у злакових трав енергія проростання і схожість насіння дуже низькі (відповідно 10–14 і 22–31 %).

Через місяць ці показники підвищуються: енергія проростання - до 39,4–45,7 % і схожість - до 70,6–78,4 % (табл. 2).

У насінництві конюшини важливе значення має правильне визначення укусу на насіння. Дуже часто врожайність насіння знижується внаслідок запізнення з першим укусом на кормові цілі. Перший укіс слід проводити на початку бутонізації. Згідно з нашими даними, на площі конюшини лучної, підкошений у фазі бутонізації, врожай насіння становив у 2015 р. 4,7 ц/га, у фазі початку цвітіння – 3,5 ц/га.

2. Біологічна урожайність та якісні показники насіння багаторічних трав через місяць після збирання

Культура	Сорти	Роки обліку, ц/га			Енергія проростання, %	Лабораторна схожість, %	Маса 1000 насінин, г
		2013	2014	2015			
Конюшина лучна	Передкарпатська 6	3,8	4,2	4,5	45,7	78,4	1,83
Конюшина гібридна	Придністровська	3,0	2,5	3,1	42,0	72,6	0,73
Грястиця збірна	Дрогобичанка	3,1	2,9	3,5	42,4	75,1	1,19
Тимофіївка лучна	Підгірянкa	4,2	4,4	3,9	41,9	73,4	0,52
Пажитниця багаторічна	Осип	4,5	4,2	3,9	39,4	71,3	2,99
Костриця червона	Говерла	2,3	2,2	2,5	41,5	70,6	1,21
Костриця очеретяна	Смерічка	4,5	3,9	4,0	40,2	74,3	2,27

Рівень урожаю насіння злакових трав залежить від строків і способів сівби, удобрення, особливо азотними добривами, догляду за посівами і правильного збирання. У наших дослідженнях тимофіївка лучна, висіяна до 20 липня, дала врожай насіння 3,6 ц/га, а висіяна 22 серпня – лише 2,1 ц/га.

Висновки. Щоб виконати завдання щодо вирощування насіння багаторічних трав, слід удосконалювати технологію сортового насінництва, звернути особливу увагу на вирощування нових високопродуктивних сортів, застосування всього комплексу агротехнічних заходів, додержання високої технології у насінницькому процесі окремих видів і сортів, підвищення наукового рівня насінницької роботи, що дасть можливість забезпечити базовим насінням господарства Західного регіону.

Список використаної літератури

1. Державний реєстр рослин, придатних для поширення в Україні на 2016 р. (витяг станом на 01.03.2016) / Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України. – К. : [б. в.], 2016. – 368 с.

2. ДСТУ 4138–2002. Насіння сільськогосподарських культур. Методи визначення якості. – [Чинний від 2004–01–01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2003. – 173 с.

3. Вирощування конюшини гібридної із застосуванням біопрепаратів : методичні рекомендації для господарств усіх форм власності і фахівців сільського господарства / Г. С. Коник [та ін.]. – Оброшино : [Б. в.], 2015. – 17 с.

4. Вирощування тимофіївки лучної із застосуванням мікробних препаратів : методичні рекомендації для господарств усіх форм власності і фахівців сільського господарства / Г. С. Коник [та ін.]. – Оброшино : [Б. в.], 2015. – 23 с.

5. Коник Г. С. Інтенсивні технології вирощування багаторічних трав на насіння : методичні рекомендації для господарств усіх форм власності і фахівців сільського господарства / Г. С. Коник, Г. І. Маменько, Л. З. Байструк-Глодан. – Лішня : [Б. в.], 2011. – 24 с.

6. Микитенко А. П. Насінництво багаторічних трав / А. П. Микитенко, М. П. Польовий. – К. : Урожай, 1976. – С. 14–17.

Отримано 10.10.2016

Рецензент – головний науковий співробітник лабораторії насіннезнавства ІСГКР НААН, доктор сільськогосподарських наук О. П. Волощук.